

T R E

N D R

E D E

2011

TREIN

Colofon

Deze TrendRede is samengesteld door:

Christine Boland, www.christineboland.nl

Tony Bosma, www.extendlimits.nl

Tom Kniesmeijer, www.deseizoenenvandetijdgeest.nl

Richard Lamb, www.trendwatcher.com

Susanne Piët, www.susannepiet.com

Carl Rohde, www.scienceofthetime.com

Hilde Roothart, www.trendslator.nl

Ronald van den Hoff, www.cdefholding.nl

Irene Westerbeek, www.thecoolcollector.blogspot.com

De TrendRede zou niet tot stand gekomen zijn zonder de mensen en bedrijven die om niet hun medewerking gaven:

Het grafisch ontwerp is gemaakt door Theo Nijssse, www.theonijssse.nl

De ruimte en de verzorging werden aangeboden door Seats2Meet, www.seats2meet.com

De site werd ontworpen en geïnstalleerd door www.mindz.com

De PR rondom het evenement werd verzorgd door Lewis PR, www.lewispr.nl

Opnamen werden gemaakt door ASTC, www.astc.nl

Inspiratie, advies en verwijzingen werden geleverd door Second Sight, www.secondsight.nl

Anne Marie Commandeur leverde inspiratie, www.stijlinstituut.nl

Meer informatie over de TrendRede is op te vragen via info@trendrede.nl

D R E D E 2011

Deze TrendRede is een initiatief van Nederlandse trendwatchers en toekomstdenkers; een collectief statement over de toekomst van ons land. Dat initiatief komt niet uit de lucht vallen, zoals geen enkele ontwikkeling uit het niets ontstaat. Het is er tijd voor. Er is onzekerheid over de toekomst. Bovendien lijken media en politiek eerder naar het nu en terug te kijken - 'wat is er allemaal gebeurd..?' - dan vooruit te zien. Pal om de hoek van onze tijd liggen flinke revoluties op ons te wachten. De manier waarop we leven, werken, consumeren en communiceren zal radicaal veranderen. Wij denken dat Nederland naast analyse van het verleden vooral ook behoefte heeft aan richting voor de toekomst.

De Troonrede is een product van het politieke bedrijf. Maar de toekomst is in de handen van overheden, burgers en bedrijven. Deze TrendRede is een autonome visie van de Nederlandse trendwatchers. In de TrendRede wordt ook de invloed van burgers en bedrijven op de maatschappij belicht. Met onze kennis en talent willen we bijdragen aan de toekomst van de samenleving waar we zelf onderdeel van uitmaken. We willen Nederland inzicht en inspiratie bieden door lampen te hangen langs de meest veelbelovende wegen naar de toekomst. De in onze ogen doodlopende wegen lichten we niet uit. De TrendRede maakt de onderstroom binnen de actualiteit van vandaag manifest, we kiezen dit keer bewust niet voor vergezichten. We doen concrete aanbevelingen en voorstellen voor de toekomst van Nederland. Als Nederland mee wil surfen op de golven van morgen, dan moeten we vandaag de stroom én de onderstroom kunnen peilen.

*“A pessimist sees
the difficulty in
every opportunity;
an optimist sees
the opportunity in
every difficulty.”*

Winston Churchill

Land tussen hoop en wanhoop

Nederland. Land tussen hoop en wanhoop. Al een aantal jaren trekken zich donkere wolken boven de economie en de cultuur samen. Onwankelbaar geachte autoriteiten zijn van hun voetstuk gevallen of gestoten. Huisartsen, politie, politici, journalisten, rechters, ze zijn niet meer de referentiepunten in ons leven. Ankers zijn weggeslagen, groepen binnen de samenleving zijn uit elkaar gedreven en de maatschappij lijkt daardoor op drift geraakt. Waarheid en opinie vermengen zich tot een maatschappelijke mistbank, waarbinnen ieder op de tast zijn weg moet vinden.

Het effect is een groeiende kloof die diep door Nederland loopt. Een kloof tussen de mensen die zich door de culturele ontwikkelingen ontheemd en aangevallen voelen en de mensen die dezelfde ontwikkelingen zien als een uitgelezen kans op een doorbraak. De ene helft van Nederland hangt aan de noodrem terwijl de andere helft het gaspedaal nog eens flink intrapt.

Wij zien dat mensen – eerst sluimerend maar steeds zichtbaarder – zich hergroeperen. Burgers aan beide kanten van de kloof vinden hun heil niet meer bij de traditionele partijen, gevestigde instituten of kerkelijke instanties. Ze organiseren zich daarom in alternatieven. Van buurtcomités tot online netwerken, elke groepering heeft zijn eigen taalgebruik, eigen waarheden, eigen normen en waarden. Medeburgers verwijt men vanachter de scheidslinje huftergedrag en buitensluiting. De politiek wordt marktwerking, criminaliteit en tweedeling ten laste gelegd; CEO's graaicultuur en verkwanseling van Nederlandse belangen. Aan wie of wat nieuwe ziektes, overstromingen en andere milieurampen moeten worden toegeschreven is minder duidelijk, maar beangstigend zijn ze evenzeer. Waar problemen niet opgelost kunnen worden, pleit men voor verwijdering ervan. Wij verwachten dat de jaren van kaalslag nog niet achter ons liggen. We kunnen nog meer 'afrekeningen' verwachten. Denk aan bijvoorbeeld de pensioenfondsen, de zorg en de politiek, waar de manier van werken, de mentaliteit en de dienstverlening niet meer geaccepteerd worden. Burgers keren zich gedesillusioneerd af van alle traditionele organisaties die niet aan de opgeschroefde verwachtingen kunnen voldoen. Zij die de *kracht* missen het eigen lot actief in handen te nemen, kunnen met een gezamenlijk luidkeels 'nee' wél *macht* uitoefenen. De machtsbalans binnen de samenleving verandert: door massaal af te wijzen, drukken de wanhopers een stevig stempel op het politieke en culturele landschap.

Laten we naar de kant van de hoop kijken. Ver van de ‘boze achterblijvers’ ontwikkelt ook de wereld van de jonge, snel en vrijelijk surfende zelfstandige professional zich snel. De onstuitbare, want al een aantal jaren opgekropte, energie van deze groep gaat veel maatschappelijke vernieuwing aansturen. Tegenover de wanhoop zetten zij de hoop. Ze kijken anders naar de werkelijkheid en herijken hem door er een nieuwe meetlat tegenaan te houden. Nieuwe ijkpunten betekent nieuwe uitgangspunten en dus ook nieuwe doelstellingen en nieuwe resultaten.

Opvallend is, als eerste, dat op velerlei terreinen vorm gegeven wordt aan instrumenten die verder reiken dan een puur economische lat. De stemming in het land afmeten aan een collectief productiecijfer; het lijkt een anachronisme. Naast kwantiteit wil men ook kwaliteit, naast welvaart ook welzijn meten. De Franse president Sarkozy gaf Nobelprijswinnaars Joseph Stiglitz en Amartya Sen de opdracht om een alternatief te onderzoeken voor het Bruto Nationaal Product. Uit het verslag blijkt dat het Franse besteedbare inkomen per huishouden formeel slechts tweederde van het Amerikaanse bedraagt. Maar wanneer de kwaliteit en beschikbaarheid van onderwijs en gezondheidszorg, het onbezoldigde werk in gezin en gemeenschap en de hoeveelheid vrije tijd worden meegenomen, dan stijgt het inkomen tot 87 procent van het Amerikaanse. Wie veel uren maakt in een maatschappij met relatief weinig gemeenschapszin, onderwijs of zorg, is slechts statistisch welvarender, zo impliceert het rapport. Door economische en culturele vooruitgang anders te meten, richten we onze energie anders. Wat we kunnen meten, kunnen we gericht verbeteren.

Een tweede voorbeeld. Nederland classificeert zich in de wereldtop wanneer het gaat om gemeten geluksgevoel. Nieuwe generaties jongeren scoren zo goed op zelfvertrouwen (Review of General Psychology, september 2010) dat de gangbare meetmodellen tekort schieten. Onderzoekers argumenteren dat de Maslow piramide een nieuwe laag nodig heeft, omdat in de westerse wereld het – huidige hoogste – niveau van zelfverwerkelijking een gegeven is. In Amerika noemt men die nieuwe laag ‘parenting’ (zorgen voor een nieuwe generatie), Nederlandse onderzoekers zoeken het in het bredere ‘zingeving’. Uit een onderzoek dat het Financieele Dagblad en Academia Aemstel uitvoerden naar beleving van werk: “Veel mensen weten eigenlijk niet wat er ‘voorbij Maslow’ nog te doen, te groeien en te beleven valt. Nog mooiere en langere vakanties, nog meer zwembad om het huis, nog meer goeroes met hun eigen visie? Het inspireert niet meer. We willen geen consument zijn. We willen participeren in onze wereld. We willen niet voor niets geleefd hebben”. Een recente documentaire, ‘Alles wat we wilden’, naar de drijfveren van twintigers, verdiept dat beeld. Twintigers bleken vooral te streven naar een leven dat het waard is om herinnerd te worden.

‘Dienend leiderschap’ is een dominant onderwerp in de hedendaagse management-literatuur. Een derde meetlat die zorgt voor nieuwe doelstellingen binnen de economie. Wat verwachten we van onze nieuwe leiders? Dat ze boven hun eigenbelang uitstijgen en de individuele betekenis van werknemers op ieder niveau van de organisatie weten te koppelen aan het bedrijfsbelang. En dat bedrijfsbelang weer aan maatschappelijke waarden. De dienende leider verlegt de aandacht van de

E
D
E
R
D
N
E
R
T

TRENDREDE

kwartaalrekening richting het langetermijnbeleid van de organisatie. Hij weet dat hij, om zelf te groeien, moet investeren in alle onderdelen van de productieketen, het gehele team dat gezamenlijk naar resultaat toe werkt. Van vrouwen wordt meer bindend, dienend leiderschap verwacht. Hoewel de presentatie van de nieuwe regering anders doet voorkomen, blijft vrouwelijk leiderschap een discussiepunt in de media. Niet voor niets beweren o.a. psychologe Susanne Pinker en Eurocommissaris Neelie Kroes dat de kredietcrisis niet geëscaleerd zou zijn met voldoende vrouwen in de bancaire top: “Als Lehman Brothers Lehman Sisters had geheten, was het nooit zover gekomen”.

Duurzaamheid en Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen zijn bijna geen trend meer te noemen, de golven zijn daarvoor reeds te groot en te algemeen. Het cradle to cradle denken ontwikkelt zich snel tot een nieuwe meetlat: ieder eindproduct moet uiteindelijk weer aan het begin van een nieuwe keten kunnen staan. Het heeft reeds zijn ingang gevonden bij verschillende bedrijven en overheden (Desso, gemeentes als Almere, Utrecht en Hengelo). Actieve burgers accepteren niet langer dat een bedrijf of organisatie zich onttrekt aan milieudenken, aan ‘Greenwashing’ doet of de werkomstandigheden binnen de (internationale) productieketen negeert. Het principe van de moderne hoopvolle burger: één persoon kan het verschil maken. Door een goed verwoorde oproep en een slimme mediakeuze kan een individu massale navolging krijgen en veel afdwingen. Eén voor allen wordt zo allen voor de zaak. Hierop komen we terug in het tweede deel van deze TrendRede.

In dit eerste deel benoemden we de groeiende kloof tussen het Nederland met negatieve verwachtingen en het Nederland met positieve hoop. Willen we in de breedte vooruit komen, dan is het zaak de onderlinge afstand te verkleinen. Dat wordt niet bereikt door mensen aan te spreken op eigen verantwoordelijkheid, terwijl het onderwerp eigenlijk een bezuinigende overheid is. Wel door mensen de mogelijkheid te geven om te participeren in projecten die ook hen hoop op een betere toekomst bieden. Met de ontwikkeling van nieuwe meetlatten als dienend leiderschap en de wens een zinvol leven te leiden neemt de hoop toe dat er de komende jaren bruggen geslagen worden.

We sluiten het eerste deel af met een pleidooi het verbreiden van wanhoop over het verleden te vervangen door de verspreiding van hoop ten aanzien van de toekomst. Dat is hard werken, maar loont zich wel. Een hoopvol Nederland eigent zich opnieuw een maakbare wereld toe; een wereld waarbinnen zingeving de aanjager is van economische én maatschappelijke groei. We vervolgen door twee fundamentele paden te verlichten die richting een nieuwe maakbare wereld leiden.

“I am because we are.”

vertaling van de traditionele Zulu uitdrukking *Ubuntu*

Van calculerende burger tot verbonden individu

Zoals de yup een icoon werd voor het ontluikende individualisme, is de sociale netwerker een icoon voor een nieuwe tijd waarin verbindingen centraal staan.

De focus op individuele vrijheden heeft ons verbracht, maar uiteindelijk hebben we ons over de rand van het ravijn gestort. Ongelimiteerd streven naar eigenbelang dient uiteindelijk het eigen belang niet. Of, anders gesteld, Nederland als

alleenleving bestaat niet. We zijn – of we nu willen of niet – onderdeel van een groter geheel: van een netwerk, van een economische keten, van een samenleving. Leiding uitoefenen, bijvoorbeeld, kan alleen zolang er mensen zijn die geleid willen worden, net zoals we anderen nodig hebben om ons onafhankelijk te kunnen voelen. We zijn wie we zijn vanwege de mensen om ons heen.

Het besef dat de economie bestaat uit dominostenen (als de banken omvallen, dan direct ook de bouwwereld, de distributiewereld en de auto-industrie), levert aandacht op voor de vele ketens waarin we bewust of onbewust een schakel vormen. We zijn werknemer bij een bedrijfs onderdeel dat is verbonden met andere onderdelen, met toeleveranciers, met klanten, met banken, met pensioenfondsen en met milieuorganisaties en overheden, overal ter wereld. De caissière van een kledingwinkel krijgt op verjaardagsfeestjes ingewreven dat de jurkjes die ze afrekenen alleen goedkoop zijn vanwege kinderarbeid in Aziatische sweatshops. Wie beseft dat hij onderdeel is van een complexe keten van wankele economische dominostenen, weet ook dat het gevaar schuilt in de zwakste schakel. Het is dus het belang van iedereen om juist die schakel te versterken. Wij zien na de kredietcrisis een langzame omwenteling, die de komende jaren aan vaart gaat winnen. Wederkerig eigenbelang – ik help jou in de wetenschap dat je hetzelfde voor mij doet – wordt een belangrijke trend. We gaan niet al onze individuele vrijheden opgeven, maar er is een omslag gaande. De calculerende burger is zich aan het ontpoppen tot verbonden individu.

De verbondenheid tussen individuen, het vormt de kerngedachte voor een nieuwe tijd. Iedereen heeft zo zijn persoonlijke levensdoelen. We gaan echter accepteren dat we, in een snel veranderende globaliserende wereld, afhankelijk zijn van vele anderen om doelen te bereiken. Het moderne individu maakt de bewuste keuze om de verbinding op te zoeken. Die keuze stuurt vele maatschappelijke ontwikkelingen aan.

Het Nieuwe werken, als eerste. Vaste contracten, vaste werkplekken, vaste beloningen, het zijn begrippen van gisteren. Mensen zoeken verbondenheid op een nieuwe manier. Flexibel, tijdelijk, doelgericht – en tegelijkertijd diepgaand – het zijn de begrippen van de toekomst. Juist wisselende contacten bepalen het succes. De Zelfstandige Professional vormt door snel te schakelen tussen zijn netwerken gelegenheidscoalities – mensen die zijn eigen unieke vaardigheden aanvullen – om gezamenlijk complexe opdrachten tot een goed resultaat te brengen. Daarna – en daarmee – vervolgt hij zijn eigen weg. Parallel aan de conventionele economische werkelijkheid is een nieuwe wereld ontstaan. Via virtuele sociale netwerken kan men contacten maken, gemeenschap voelen, kennis delen, ervaringen uitwisselen, praktijkgedrag toetsen en – belangrijk – waarde creëren. Die waardecreatie gaat niet altijd gepaard met een geldelijke beloning. Men hanteert een constructieve gedragscode: iets is zinvol wanneer de deelnemers er gezamenlijk beter van worden. *Delen is vermenigvuldigen*. Die omkering in het denken levert naast nieuwe waarde vooral extra levensgeluk op. Toegang wordt belangrijker dan bezit. Een nieuwe ethiek waar gek genoeg Oude Rijken als Bill Gates en Joop van de Ende voorlopers in zijn. Niet bezit geeft macht, maar het delen.

Verbindingen leggen om er gezamenlijk beter van te worden. Het ligt ook ten grondslag aan het inzetten van sociale netwerken voor de organisatie van het persoonlijke leven. In verschillende gemeenten ontstaan vanuit sociale netwerken energiebedrijven, waarbij gezamenlijk geïnvesteerd wordt in een windmolen. Zelfstandige Professionals starten samen een inkoop- of verkoopcoöperatie. Sociale netwerken vormen een goed functionerende kraamkamer voor nieuwe verbindingen. Niet voor niets spreken we deze eerste TrendRede uit in Seats2Meet. Wie om zich heen kijkt ziet een bijenkorf vol activiteit, die zich bijna per uur ontwikkelt. Voorbeelden als Standupinspiration, socialeoverwaarde.nl en het voor februari 2011 geplande ‘7 days of inspiration’ geven aan dat er niet alleen belangstelling is, maar ook tijd wordt vrijgemaakt voor activiteiten die persoonlijk zingevend zijn én sociale betekenis hebben. Een plus een wordt dan al snel drie. Een gerelateerde, derde, ontwikkeling is het uitzetten van persoonlijke doelstellingen als hulpvraag binnen sociale media. Een simpele hashtag kan een brug slaan tussen een probleem en de oplossing. Wie durft te vragen, is het nieuwe adagium, wordt geholpen. Jezelf kwetsbaar opstellen blijkt een succesvolle strategie om doelstellingen te bereiken: er blijkt vrijwel altijd iemand bereid te zijn tijd en aandacht in je te investeren.

De vierde tendens: de nieuwe macht wordt van onderaf opgebouwd. ‘Macht’ is al van de kerk via de overheid naar de onderneming verplaatst. Nu zien we dat macht de stap zet richting sociale netwerken. Zij vormen de krachtbronnen van de toe-

E
D
E
R
D
N
E
R
T

TRENDREDE

komst. Individuen profileren en organiseren zichzelf ermee, maken contact met gelijkgestemden en creëren zo kritische massa. Greenpeace dwong Nestlé via een online zwaan kleef aan actie zijn natuurverwoestende palmolieplantages in te ruilen voor milieuvriendelijker varianten en richt zijn jongste pijlen op de energiebedrijven die een kolencentrale willen bouwen bij de Waddenzee. Te verwachten is dat ook in Nederland een organisatie als het Engelse Fairpensions het licht zal zien. Zij treden namens individuele pensioenverzekerden op bij jaarvergaderingen van grote multinationals en wijzen die op de noodzaak om hun productieketen door te lichten. De analyse van de pensioenproblemen zal ook in Nederland slapende honden wakker maken. Er komt een moment dat een HEMA-medewerkster het niet langer accepteert dat haar pensioengeld dat zij netjes afdraagt aan het pensioenfonds, wordt belegd in een hedgefonds, dat er vervolgens diezelfde HEMA mee koopt, alle winst uit de onderneming zuigt en het bedrijf dwingt het pensioenbeleid uit te kleden. Niemand bijt graag in zijn eigen staart.

Welke toekomstvisie schetsen we in dit tweede deel van de TrendRede? We groeien naar een Interdependente Economie. Alles is met alles verbonden. We kunnen ons niet langer beperken tot het bijsturen van slechts één onderdeel om een probleem op te lossen of een doel te bereiken. Dat heeft vergaande gevolgen voor de manier waarop markt, maatschappij en politiek worden ingericht. Er komt nadruk te liggen op andere waarden. De weg naar de hoogst mogelijke winst – een onvervreemdbaar streven van bedrijven - verandert van karakter. Klantwaarde en maatschappelijke waarden komen boven aandeelhouderswaarde te staan. Ervaring boven product. Gezonde groei boven uitmelken en continue winstoptimalisatie boven eenmalige winstmaximalisatie.

Nieuwe tijden, nieuwe instituties. Een deel van de materiële rijkdom gaat onherroepelijk verschuiven naar landen die een enorme economische groei doormaken. Nederland heeft een historie van handelsgeest en internationale contacten en wordt door sociologen beschouwd als een sterk 'vrouwelijke' cultuur, met nadruk op overleg. Problemen als 'watermanagement', 'veroudering' en 'gezondheid' zijn wereldwijde problemen die alleen door internationale verbintenissen opgelost kunnen worden. Ex-premier Balkenende besteedde namens Nederland kritische woorden aan de inertie van de VN, in zijn laatste speech voor die organisatie. De verwachting is dat er naast, onder en boven VN, Wereldbank en IMF - niet langer de richtinggevers die ze ooit waren - nieuwe organisaties ontstaan die het verbindingsprincipe inzetten om wereldwijde problemen aan te pakken. Nederland kan en moet de ambitie hebben een belangrijke rol te spelen in deze nieuwe wereld.

*“Geen leger ter
wereld kan het idee
verslaan waarvoor
de tijd gekomen is.”*

Victor Hugo

Herijking: geef ons heden aandacht

Hoe houden we ons staande in een stromende wereld? Controlesystemen en verantwoordingsverslagen hebben in ons land de plaats ingenomen van traditionele morele ankers. Onzekerheid en onderling wantrouwen leiden ertoe dat we steeds meer zaken in de maatschappij en ons persoonlijke leven onder controle willen houden. Het effect is dat grote delen van het dagelijkse leven ondergeschikt aan ingewikkelde systemen zijn geworden. Of het nu binnen de zorg of onze voedselketen is, bij politie, bedrijfsleven of politiek, overal klaagt men over de hoeveelheid administratief werk die moet worden verricht om te voldoen aan de eisen van 'het systeem'. Controlesystemen ontstaan altijd achteraf. Maar sommige dingen kun je nu eenmaal niet voor zijn.

Wanneer IJsland een aswolk produceert, liggen complete distributiesystemen lam en zitten miljoenen mensen en minstens evenveel goederen op de verkeerde plek vast, totdat de computer een 'go' geeft. De aarde blijkt niet volledig controleerbaar, net zo min als de economie en het gedrag van individuele mensen. We worden steeds harder geconfronteerd met de paradox van onze controlebehoefte. **Controle moet voor zekerheid zorgen, maar meer controle doet ook het gevoel van machteloosheid en onzekerheid stijgen.**

Wie het stuur van zijn fiets vastzet, valt binnen twintig meter.

Wij horen een nieuwe boodschap aan volume winnen: je kunt de wereld niet veranderen via oude regels en nieuwe wetten of door op een bestaand controlesysteem een nieuw te bouwen. Het systeem mag ons nooit gijzelen. De dagelijkse realiteit is te grillig om het gedrag van mensen vast te zetten. We accepteren het steeds minder dat bezuinigd wordt waar burgers en patiënten direct de gevolgen ervaren. En dat professionals in de zorg hun primaire taak verwaarlozen omdat ze gedwongen worden formulieren in te vullen die pretenderen hun effectiviteit te meten.

Er wordt dan ook driftig gedebatteerd over het delegeren van verantwoordelijkheid. Uitspraken als 'De klas teruggeven aan de leraar', 'de wijkagent instrumenten in handen geven' of 'handen aan het bed' spreken boekdelen. De wens is om terug te keren naar de basis. Menselijke handen en handelingen bieden nieuw houvast.

Kwaliteitsverbetering moet vanuit mensen zelf ontstaan. Alleen een mens heeft de juiste aandacht voor de kleine dagelijkse variatie in zijn omgeving.

Wij zien dat een zoektocht op gang is gekomen naar een andere vorm van 'grip'. Controle heeft twee kanten: het perkt mogelijk gedrag in en het dwingt mensen hun aandacht te richten binnen die perken. **De komende jaren maken we de omslag van controle over het proces naar aandacht voor het proces.** Grip bereiken door beperking kan dodelijk zijn voor zowel het persoonlijk initiatief als de bewuste aandacht voor het eigen werk. We zien controle verschuiven van top-down naar bottom-up. Gerichte aandacht brengt nieuw leven. In plaats van mensen te dwingen binnen een beperkend systeem te werken, gaan we ze weer vragen zelf aandacht te schenken aan de uitdagingen binnen hun persoonlijke werkomgeving.

Aandacht biedt zowel houvast als vrijheid, het kan even goed traditie ondersteunen als vernieuwing creëren, anker én zeil zijn. Veel trends de komende jaren draaien dan ook rondom de betekenis van aandacht.

Zo zien we aandacht als anker terugkomen bij de grote groepen mensen die zich verdiepen in een eenduidig geloof of een aangescherpte culturele overtuiging. Aandacht voor een schriftleer geeft rust, vertrouwen en licht het persoonlijke levenspad uit. Ouderwetse woorden als catharsis en loutering worden weer gebruikt, naast meditatie en spiritualiteit.

Steun vindt men ook in de aandacht voor de traditie van de Zuiderzee, het Calvinisme, Jan Smit, de koekjes van Verkade of de soepen van Unox. Juist door ze steeds weer in het zonnetje te zetten blijven ze ijkpunten binnen onze cultuur. De eigen achtertuin is een veilig focuspunt in een wel erg wijde wereld.

Aandacht voor de eigen achtertuin wordt ook een economische factor. Aandacht leidt tot waardecreatie: de eigen kleine wereld blijkt rendabeler dan lange tijd gedacht. Niet alles kan nog uit goedkope productiegebieden komen. De kosten van het controleren van alle schakels in de productie- en distributiesystemen worden eenvoudigweg te hoog. Het geloof in het lokale' breidt zich uit. Steeds meer supermarkten kiezen ervoor om hun verswaren te betrekken vanuit de directe omgeving. De sturing is directer, de betrokkenheid is groter en het milieu vaart er wel bij. Aandacht voor de omgeving leidt tot nieuwe waarde. Eieren die uit de eigen wijk komen, maken nieuwsgierig naar de kip die ze heeft gelegd. Een bezoek aan de teler leidt tot de ontdekking dat er meer dan twintig soorten aardbeien zijn, terwijl we er in de supermarkt tot op heden slechts één tegenkwamen.

We zoeken naar een kleinschalig, kostenefficiënt alternatief voor 'het mega-denken'. We gaan daarbij geen machines stuk slaan. 'Doe het Zelf' staat, veel meer dan vroeger, voor 'Doe het met Aandacht'. Het eenmansbedrijf, de snelst groeiende bedrijfsvorm van de komende jaren, is misschien wel het mooiste voorbeeld van hoe 'doe het zelf' tot 'doe het met aandacht' wordt. Richard Sennett's boek de Ambachtsman' krijgt steeds meer bijval en navolging. De interesse in ambachtelijke vaardigheden stijgt jaarlijks bij studenten in binnen en buitenland. Ze pakken met plezier de controle terug over het productieproces en omarmen eeuwenoude technieken die nog relevant blijken. Ze werken met wat hun directe omgeving oplevert aan startmateriaal. Wol van de schapen in de Rijn en Veenstreek mag dan

E
D
E
R
D
N
E
R
T

T R E N D R E D E

tot nu toe te weinig opleveren om ze te scheren, wanneer je er ecologische tweed van maakt ontstaat een trots streekproduct van hoogwaardige kwaliteit, dat de aandacht trekt van creatieve ontwerpers. De Nederlandse samenwerkingsverbanden die historische ambachtelijke iconen als Koninklijke Tichelaar Makkum, Royal Delft en Royal Leerdam aangaan met hedendaagse toonaangevende designers slaan internationaal aan. Dat ook het grote publiek is geïnteresseerd, blijkt uit de bezoekerscijfers in Makkum en bijvoorbeeld het Zuiderzee museum. De aandacht gaat naar dat wat we kunnen vatten, volgen en bevatten.

Grote aandacht geven aan kleine dingen levert de verwondering en begeestering op waar we naar op zoek zijn. De revolutie van de jaren negentig vonden we in het groot denken, met het wereldwijde internet en uitdijende financiële systemen. **Nu gaat het kleine denken de revolutie leiden.** Nanotechnologie en neurowetenschappen zijn krachtbronnen van de toekomst. Precisering van meetinstrumenten, ontleding van processen en verkleining van materialen creëren grote culturele en economische waarde. Precisiedata worden de smeeroilie van het economische verkeer. We leren op steeds nauwkeuriger niveau onze eigen leerprocessen kennen en kunnen lichamelijke omstandigheden aanpassen of verbeteren. Een groeiend aantal voedingssupplementen op de grens van drugs stellen ons in staat zeer specifieke onderdelen van het brein te stimuleren. De trend is om deze nieuwe kracht te gebruiken voor extra focus en daarmee versterkt deze ontwikkeling zichzelf. Minder doen met meer aandacht. Minder kopen en met meer aandacht consumeren. Minder carrière en meer aandacht voor het leven.

Aandacht gaat tot de belangrijke valuta behoren. De schaarste eraan leidt tot keuzemomenten. We gaan efficiënt om met onze aandacht, door zoveel mogelijk dagelijkse muizenissen te delegeren. Nieuwe services doen aan voorselectie en besparen zo de consument de stress van het doornemen van het volledige aanbod. Filteren wordt de nieuwe standaard, verrassing een optie. Wat we zullen gaan zien is dat jongeren die sociaal minder handig zijn, nog extremere selectie gaan toepassen. Een deel van hen zal kiezen voor een online leven. Ze brengen hun aandacht voor de grillige realiteit tot het minimum terug: hun lichaam wordt een noodzakelijke onderhoudsmachine voor het brein, dat zich richt op het fantasierijke leven in virtuele realiteiten. Het virtividu werkt, speelt, communiceert en geniet online. De film Avatar schetst al hoe een beperkt lichaam in de realiteit ingewisseld kan worden voor een meer aansprekende verschijningsvorm in de virtualiteit. En wie kan uiteindelijk een jongere tegen houden die besluit zijn volledige aandacht te geven aan World of Warcraft, in een poging daar de nummer één te worden? Tenslotte laten we ook een veertienjarig meisje alleen de wereld rondzeilen, omdat dat háár levensfocus lijkt te zijn.

We gaan steeds beter filteren en selecteren om onze aandacht te richten. Aandacht zorgt voor houvast en wat we aandacht geven groeit. Het is de slotconclusie van deze derde belangrijke ontwikkeling: we geven overbodige controle uit handen om ruimte te winnen voor aandacht. Wat we aandacht geven, kan opbloeien en groeien. Laten we 2011 benoemen tot het jaar van de aandacht. Voor onze grondstoffen, elkaar, de verbindingen waarbinnen we ons begeven en de toekomst.

In deze eerste TrendRede van Nederland hebben we een aantal lijnen getrokken die de discussie en de besluitvorming rondom toekomstige ontwikkelingen op weg kunnen helpen. Het is een genuanceerde boodschap – en dat is op zich al een trend. Het is geen ronduit optimistische boodschap geworden, wel een boodschap waarin hoop doorklinkt. Het is belangrijk om de drie geschetste ontwikkelingen:

- de kloof tussen hoop en wanhoop
- het verbonden individu en
- de herijking op aandacht

een plaats te geven in de discussie over de toekomst van Nederland. We hoeven het verleden niet meer te verbeteren, dat is wat het is. Laten we het verleden weer even los laten. Laten we ons afwenden van het ressentiment. Laten we de draai maken naar de toekomst. In deze TrendRede hebben we de ijkpunten benoemd die mensen vertrouwen en openingen bieden. De ijkpunten die het omarmen van de toekomst, zonder de ballast van het verleden, mogelijk maken.

Deze eerste toekomstredenering is het startsein voor meerdere activiteiten, gericht op de professionalisering en verdere onderbouwing van het toekomstdenken.

We willen het traditionele en terughoudende denken over de wereld van morgen doorbreken. Of we nu beleidsmaker, journalist of toekomstdenker zijn, de toekomst raakt ons allemaal en we zouden ons er dus actief mee bezig moeten houden.

Deze eerste TrendRede wil de aanzet geven voor de broodnodige discussie over de toekomst van Nederland. Het is goed te merken dat u daar notie van wilt nemen.